

VÁMOS PÉTER

„Sok figyelés, kevés beszéd”

Kínai külügyi iratok, 1956. október 23–november 4.¹

Fél évszázada folyik vita arról, hogy Kínának volt-e szerepe a magyar forradalom fegyveres leverését elrendelő szovjet pártelnökségi döntésben, és ha igen, milyen. 1960-ban, a szovjet–kínai viták idején nyilvánosságra hozott hivatalos kínai változat szerint „1956. október végén a kritikus pillanatban, amikor a magyarországi ellenforradalmi terror kiterjedt majdnem az egész országra, az SZKP KB Hruscsov elvtárrsal az élen arra készült, hogy kivonja Magyarországról a szovjet csapatokat. Akkor mi elmondtuk az SZKP KB-nak véleményünket arról, hogy szükséges határozottan visszaverni az imperialisták és ellenforradalmárok támadását a nagy szocialista család ellen. Eleinte az SZKP KB kifogásolta véleményünket, és csak többszöri ingadozás után értett egyet véleményünkkel.”² A szovjet válasz ezzel szemben érthetetlennek nevezte a kínai álláspontot: „a kínai elvtársak alaptalanul tulajdonítják maguknak majdhogynem a Szovjetunió cselekedeteinek irányítását a magyarországi ellenforradalmi lázadás elfojtásában”.³

A kínai álláspont és a szovjet reakció a Peking és Moszkva között egyre élesedő, ideológiai köntösbe bújtatott hatalmi harcban fogalmazódott meg. Mindkettő politikai nyilatkozat, nincsenek mögöttük korabeli források, amelyek minden kétséget kizáróan, több oldalról alátámasztanák egyik vagy másik álláspontot. Az elmúlt másfél évtizedben napvilágra került magyar, orosz és kínai dokumentumok a kulcskérdésre nem adnak választ. Ezért keltett figyelmet, hogy a kínai Külügyminisztérium a levéltárában őrzött 1956–1960 közötti iratokból 2006 májusában felszabadította a korszakra vonatkozó teljes iratanyag mintegy negyven százalékát, többek között a lengyel és a magyar eseményekre vonatkozó dokumentumokat, elsősorban követségi jelentéseket és táviratokat.

1 A szövegben a kínai nevek és szavak az ún. népszerű magyar átírásban szerepelnek. A szerző köszönetet mond a tajvani Chiang Ching-kuo Alapítványnak (Chiang Ching-kuo Foundation for International Scholarly Exchange) a magyar–kínai kapcsolatok dokumentumainak kutatásához nyújtott támogatásáért. – A bevezető szöveg a szerző e témában készített nagyobb tanulmányából is tartalmaz részleteket. Ld. *Vámos Péter*: Kína. In: *Evolúció és revolúció. Magyarország és a nemzetközi politika 1956-ban*. Szerk. Békés Csaba. Bp. 2007. 111–154.

2 *Szobolevszki Sándor*: 1956: Kína és Magyarország. Adalékok a magyar kérdést érintő kínai álláspont formálódásához és szerepéhez. *Társadalmi Szemle* 51(1996) 11. sz. 86.

3 I. m. 87.

Ezek az iratok eddigi ismereteinket bővítik és árnyalják ugyan, ám perdöntő információval továbbra sem szolgálnak. A kutathatóvá vált külügyminisztériumi iratoktól hiú ábránd is lenne azt várni, hogy azokból választ kaphatunk a fő kérdésekre. A kínai politikai rendszer sajátosságaiból adódóan ugyanis külpolitikai kérdésekben nem a Külügyminisztérium a döntéshozó szerv, az állami hivatalok feladata csak a legfelső pártvezetésben meghozott döntések végrehajtása. Így volt ez ötven évvel ezelőtt, és így van ma is.⁴ A nagykövetségnek küldött utasításokból csupán következtetni tudunk a döntésekre. Olyan iratok, amelyek a döntések tartalmára vonatkozó közvetlen információt tartalmaznak, továbbra sem hozzáférhetők. A kínai (és orosz) levéltárakban pihenő iratok napvilágra kerüléséig be kell érünk azzal, ami van: külügyi iratokkal, memoárokkal, forrásmegjelölés nélküli „feldolgozásokkal”.

Az itt publikált iratok mégis nagy jelentőségűek. Egyrészt maga a tény, hogy a kínai levéltárak is megnyílnak, óriási előrelépés az eddigi, szinte teljes információzárlathoz képest. Ráadásul az iratok tartalmi szempontból korántsem irrelevánsak. Kína 1956 novembere után ugyanis jelentős szerepet töltött be a Kádár-kormány konszolidációjában. Hao Tö-csing nagykövet szoros kapcsolatban volt Kádár Jánossal, aki rendszeresen kikérte a kínai diplomata véleményét egyes belpolitikai és nemzetközi kérdésekben. Mindezek fényében fontos tudni, hogy a budapesti kínai nagykövetség munkatársai október 23-át követően miként vélekedtek a budapesti helyzetről, mit jelentettek Pekingbe. A budapesti jelentésekből az is kiderül, hogy a nagykövetség mennyire volt tájékozott, milyen forrásokból jutott információkhoz.

És ami szintén nem lebecsülendő, és ez valóban újdonság, az iratokból egyértelműen látszik, hogy október utolsó napjaiban a pekingi vezetés nem kapott hírt Budapestről.

A jelenleg rendelkezésre álló források alapján bizonyosnak tűnik, hogy 1956 októberében Mao Ce-tung nem tudta pontosan, hogy Budapesten mi zajlik. Október 23-án este a budapesti kínai nagykövetség első jelentéseiben még nem értékelte az eseményeket, hanem kommentár nélkül számolt be az este folyamán

4 A valódi döntések a legfelső pártvezetésben, a Mao Ce-tung hálószobájában megtartott politikai bizottsági üléseken születtek, ezekről a megbeszélésekről azonban nem áll rendelkezésre egykorú feljegyzés. Az éjszakába nyúló tanácskozásokon (Mao, Sztálinhoz hasonlóan, általában éjjel dolgozott) a résztvevők visszaemlékezései szerint nem készült jegyzőkönyv, így meglehet, hogy hiteles korabeli dokumentumok előkerülésére hiába is várunk. Az elhangzottak lejegyzése és letisztázása állítólag Vu Leng-hszi, az Új Kína Hírügynökség vezetőjének feladata volt, akinek visszaemlékezései a kilencvenes években két változatban is megjelentek. (Az információs források felett közvetlen felügyeletet gyakorló, és a kikerülő információkat alaposan mérlegelő rendszer ismeretében nem fogalmazhatunk úgy hogy „Vu visszaemlékezéseit két változatban is megírta”, ugyanis a mű keletkezésének részleteiről nem tudhatunk.) A Ji Mao csuhsi (Emlékezés Mao elnökre) c. első változat 1995-ben jelent meg Pekingben, a második, Si nien luncsan, 1956–1966 (Tíz év vita, 1956–1966) c. kétkötetes változat pedig 1999-ben, Pekingben. E feljegyzések valóságtartalmát nincs okunk megkérdőjelezni, de más forrás hiányában a korszak eseményeire vonatkozó hiteles történeti forrásként való elfogadásuk is problematikus.

történekről, a budapesti demonstrációról és Gerő rádióbeszédéről. (Lásd az I. és II. számú dokumentumot.) Több információ e napon a budapesti nagykövetségről nem jutott el Pekingbe. 24-én és 25-én a pekingi Külügyminisztérium három utasítást küldött Budapestre. A központ objektív tájékoztatást kért a budapesti nagykövetségtől a magyarországi belpolitikai eseményekkel, különösen Nagy Imrével kapcsolatban, továbbá arra szólította fel a magyarországi nagykövetséget, hogy küldjön Moszkvába egy munkatársat, aki személyesen számol be az ott tartózkodó pártdelegációnak a budapesti eseményekről.⁵ Válasz azonban nem érkezett, mivel Budapest és Peking között megszűnt a távíró- és telefonkapcsolat. A magyarországi kínai nagykövetségnek nem volt rádió adó-vevőkészüléke, sem közvetlen nemzetközi hívásokat lehetővé tevő telefonkészüléke. Kínával a kapcsolat a budapesti hivatalos szerveken, a Távíró Hivatalon, illetve a Magyar Postán keresztül zajlott, a zűrzavaros helyzetben azonban 23-án éjjeltől a nemzetközi vonalak elnémultak, a telefonszolgáltatás megszakadt, így a nagykövetség nem tudta elküldeni a jelentéseit, és a pekingi utasítások sem jutottak el hozzájuk. A távírókapcsolat 25-én délután helyreállt, de a telefonvonalak továbbra is némák maradtak. Ennek következtében a nagykövetség 24-én délelőtt készült jelentését, amely az éjszakai eseményeket ellenforradalmi zavargásnak minősítette, valamint beszámolt a statárium kihirdetéséről és a szovjet beavatkozásról, a pekingi külügyminisztérium csak 26-án kapta meg. (A 26-án kelt, de Pekingben csak 27-én délelőtt dekódolt és kinyomtatott jelentést lásd: III. számú dokumentum.) A helyzet további romlásával a távírókapcsolat ismét megszakadt, aminek következtében a nagykövetség és a minisztérium közötti kapcsolat csupán a budapesti külügyminisztérium és a pekingi magyar nagykövetség közvetítésével volt biztosítva.⁶

5 Az SZKP elnöksége okt. 22-én döntött úgy, hogy a közép- és kelet-európai pártok képviselői mellett a Kínai Kommunista Párt delegációját is Moszkvába hívja a lengyel kérdés megtárgyalására. Az okt. 23–31. között a szovjet fővárosban tartózkodó kínai küldöttséget a párt második embere, Liu Sao-csi vezette. – A Budapestre küldött utasítás egyébként szinte szóról szóra megegyezik a varsói kínai nagykövetségre küldött távirat szövegével, olyannyira, hogy Magyarországról lengyel tolmácsot is kérnek Moszkvába.

6 A pekingi magyar nagykövetség élén ekkor a harmincéves Galla Endre második titkár állt. Galla pekingi aspiránsi tanulmányainak befejezését követően, 1955 ősze óta dolgozott kulturális ügyekért felelős beosztottként a pekingi nagykövetségen. 1956 októberében, Szkladán Ágoston nagykövet posztjáról való távozása, és Száll József tanácsos Japánban tett látogatása miatt, az ideiglenes ügyvivői feladatokat is kénytelen volt ellátni. Az ügyvivő a pekingi Külügyminisztérium Szovjetunió és Kelet-Európai Osztálya helyettes vezetőjének, Li Huj-csuannak okt. 27-én ígéretet tett arra, hogy a nagykövetség igény szerint közvetít Budapest és a Külügyminisztérium között. „Li osztályvezető átadott Gallának két külügyminisztériumi táviratot, arra kérve a nagykövetséget, hogy a magyar külügyminisztériumon keresztül juttassa el a budapesti kínai nagykövetségre. Li osztályvezető hozzátette: »amíg Magyarországon nem rendeződnek a viszonyok, a magyarországi nagykövetséggel a kapcsolatot csak Önökön keresztül tudjuk tartani, kérjük a segítségüket. Ha kapnak olyan táviratot, amelyet a magyarországi nagykövetségünk nekünk küld, kérjük, azonnal értesítsék a minisztérium irodáját.« Galla elvtárs kifejezte, hogy hajlandó segíteni. Ha van olyan távirat, amelynek az elküldéséhez szükség van a nagykövetség segítségére, telefonon kér értesí-

Ekkor Peking elsősorban a Moszkvában tartózkodó kínai delegációtól, valamint a külföldi hírügynökségek jelentéseiből értesült a magyarországi eseményekről.⁷ A legfrissebb, 2003-ban megjelent hivatalos kínai Mao Ce-tung-életrajz szerint Liu Sao-csi október 23-án, miután a szovjet vezetőktől tudomást szerzett a Magyarországon kirobbant zavargásokról, azonnal telefonon számolt be Mao Ce-tungnak. Mao október 24–31. között többször összehívta a legfelső pártvezetést, hogy a lengyel és a magyar eseményekről tárgyaljanak, miközben Liu Sao-csival is folyamatosan tartotta a kapcsolatot. A megbeszélések részleteiről azonban a hivatalos kínai történetírásban jelenleg még nem található információ.⁸

Hszia Tao-seng egykori budapesti kínai nagykövetségi attasé visszaemlékezése szerint a magyar politikusok barátilag viszonyultak a kínai nagykövetség munkatársaihoz,⁹ aminek hátterében az lehetett, hogy a kínai diplomaták nem nyilvánítottak elhamarkodottan véleményt, egyrészt a pekingi utasításnak és a hagyományos kínai visszafogottságnak megfelelően, másrészt pedig azért, mert nem voltak tisztában az események jellegével és részleteivel. A budapesti nagykövetség október 28-án Pekingből kért utasítást a megfelelő viselkedéssel kapcsolatban (lásd a IV. számú dokumentumot), amelyre november 2-án kapott választ. (Lásd a VIII. számú dokumentumot.) A zavargások kezdetén a nagykövetség vaskapuját bezárták, és a nagykövetség munkatársai tartózkodtak a magyarokkal való bármiféle közvetlen kapcsolat létesítésétől. Még a *Magyar Dolgozók Pártja* korábbi vezetéséhez tartozó kommunisták, például az 1956 májusában Kínában járt Vég Béla KV-titkár közeledését is elhárították.¹⁰ A nagykövetség dolgozói nem hagyhatták el az épületet, sőt Hao nagykövet a Budapesten tanuló ösztöndíjas diákokat is berendelte a nagykövetség Gorkij fasori épületébe. A kínai diplomaták az eseményekről a szocialista országok diplomatáival (például a rendkívül jól informált Adam Willman lengyel nagykövettel) folytatott beszélgetésekből, valamint a magyarul jól tudó diákok segítségével a rádióadásokból, az utcán összeszedett röplapokból, illetve a hozzájuk ritkán eljutó egyéb sajtótermékekből értesülhettek.

tést.” A Külügyminisztérium osztályvezető-helyettese, Li Huj-csuan találkozái a kínai magyar nagykövetség ideiglenes ügyvivőjével, Galla Endrével. A tárgyalások fő pontjai. 1956. 10. 25–10. 27. (5 oldal.) Ld. Kínai Külügyminisztérium Levéltára: Csungkuo Vajcsiaopu Tangankuan = CSVT 109-01039-05.

7 Az Új Kína Hírügynökség belső kiadványa, a legfelső vezetés számára összeállított tájékoztató hírlevél, a Nejpu Cankao rendszeresen közölte a nyugati hírügynökségek beszámolóinak kínai fordítását.

8 Pang Hszien-cse–Csin Csung-csi: Mao Ce-tung csuan, 1949–1976. [Mao Ce-tung életrajza.] Peking, 2003. 604.

9 A szerző interjúja Hszia Tao-senggel, Peking, 2004. júl. 9.

10 Vég Béla okt. 31-én a kínai nagykövetségtől személyautót kért, a pártfőiskola egyik munkatársa pedig arról érdeklődött, hogy a nagykövetség tudná-e biztosítani az iskola hallgatóinak biztonságát, ill., hogy volna-e mód arra, hogy Kínába menjenek. A nagykövetség mindkét kérést elhárította. A magyar párt KB egykori titkára kölcsön akarta kérni nagykövetségünk autóját stb. (1956. okt. 31.) CSVT 109-01041-01.

Október 30-át megelőzően a kínai vezetés csupán egyszer nyilvánított véleményt a magyar eseményekkel kapcsolatban. A *Zsenmin Zsipaó*ban először október 27-én (az *Új Kína Hírügynökség* prágai tudósítójának jelentése alapján) jelent meg Magyarországról szóló híradás. Az oldal tetején a főcím: *A Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetése megváltoztatta a vezető szervek elnevezését*, az alcím: *Kádár az első titkár, Apró és társai a PB tagjai*, alatta pedig, „kisbetűvel” szedve, az volt olvasható, hogy „Budapesten és másutt a diákok békés felvonulásokat tartanak, az ellenforradalmárok ezt kihasználva fegyveres zavargásokat robbantanak ki”. A címadás valószínűleg részben a kínaiak óvatosságából következik, másrészt abból, hogy az eseményeket nem pontosan ismerték. Október 27-én a nagykövetség azt jelentette, hogy „a magyar ellenforradalmi fegyveres erőket lényegében felszámolták”, 28-án pedig azt, hogy miután Nagy aznap délután nyilatkozatot tett közzé, fegyverszünetet rendelt el, és bejelentette, hogy átalakítja a kormányt. „Nagy bejelentését követően a fegyverropogás fokozatosan elcsendesedett”, és újra remény nyílt a rend helyreállítására. „Nagy mai nyilatkozatát követően a puskák és ágyúk fokozatosan elhallgattak, olyan, mintha a harc befejeződött és a rend helyreállt volna.” Az október 28-án és a 29-én megjelent, kommentár nélküli *Zsenmin Zsipaó*-jelentésekből az érződik, hogy a vihar elcsendesedett, a magyar kormány felhívására a felkelők felhagytak az ellenállással, Budapesten elhallgattak a fegyverek, a magyar kormány és a nép a normális élet helyreállításán dolgozik. Sen Cse-hua (Shen Zhihua) kínai történész véleménye szerint mindezek hatására Mao úgy gondolhatta, hogy a *Varsói Szerződés* elvesztette jelentőségét, és úgy döntött, hogy támogatja a szovjet hadsereg kivonulását követelő lengyel, magyar és szovjet kezdeményezéseket.¹¹

A Moszkvában tartózkodó kínai delegáció közvetlenül a szovjet elvtársaktól értesült a budapesti helyzetről. A szovjet pártelnökség október 24-i ülésén a magyar eseményekről is elhangzott tájékoztatás, ám Liu Sao-csi – pekingi felhatalmazásának megfelelően – csak Lengyelország kérdésében nyilatkozott. Liu hangsúlyozta, hogy helyesli a lengyel KB intézkedéseit. A *Kínai Kommunista Párt* képviselői a szovjet fővárosban folytatott tárgyalásaikon a kínai pártnak a szocialista táboron belüli helyzetét és befolyását igyekeztek megerősíteni, Moszkva befolyását, amennyire csak lehet, korlátozni. Liu Sao-csi szavakban ragaszkodott ahhoz az alapelvhez, hogy a Szovjetunió a szocialista tábor központja, ám arról is beszélt, hogy a szovjetek hibákat is elkövetnek, amelyeket ki kell javítani. Mao nyomán nagyhatalmi sovinizmusnak minősítette a szovjetek viselkedését, azt mondta, hogy „olykor ránk kényszerítették akarataikat”. Ráadásul Liu szerint mindez elszett döntésekkel, formai hibákkal párosult. A hibákat előbb ki kell javítani, és csak azután kell nyilvánosságra hozni őket – véleke-

11 *Sen Cse-hua (Shen Zhihua)*: *Csung kuo caj 1956 nien 10 jü vejicsi csuli csung tö csiaoszö ho jinghsziang*. [Kína szerepe és befolyása a lengyel és magyar felkelésekre 1956-ban.] Előadás. Elhangzott Az 1956-os forradalom visszhangja a szovjet tömb országában c. nemzetközi konferencián, Budapesten, 2006. szept. 22-én.

dett.¹² Liu 26-án is részt vett a szovjet pártelnökség ülésén, de annak ellenére, hogy már értesülhetett a magyarországi fejleményekről, és az ülésen ismét szó volt Magyarországról, csak Rokosszovszkij és Gomułka kapcsán szólalt fel, a magyar eseményekről, az előző, 24-i üléshez hasonlóan, nem volt mondani-valója.¹³

A pekingi Külügyminisztérium október 27-én összefoglaló jelentést küldött a moszkvai nagykövetségnek és Liu alelnöknek a lengyel és magyar eseményekkel kapcsolatban. Ebben a magyar helyzettel csupán néhány rövid megjegyzés foglalkozik. Október 30-án a szovjet pártelnökség a Szovjetunió és a szocialista országok kapcsolatáról szóló nyilatkozatról vitázott. Hruscsov ismertette a kínaiak véleményét, amely szerint a Szovjetunióknak figyelembe kell venni azon országok véleményét is, amelyekben szovjet csapatok tartózkodnak.¹⁴ A szovjet pártvezetők megjegyzéseiből ítélve Liu Sao-csi a nyilatkozat kapcsán a kínai párt álláspontjáról tájékoztatta a szovjeteket – amely bele is került a november 1-jén kiadott kínai nyilatkozatba –, vagyis arról, hogy a békés egymás mellett élés öt elvét, a pansza sílát terjesszék ki a szocialista országok közötti viszonyra is.

A kínaiak véleménye a csapatkivonásról október 30-án megváltozott – a kínai memoárok szerint az után, hogy Liu telefonon konzultált Maóval, és tájékoztatta a legújabb magyarországi eseményekről, aminek hatására Mao, felismerve a magyar események szocializmus-ellenességét, felülvizsgálta addigi álláspontját. A 30-i ülés folytatásán, ahol már a kínaiak is részt vettek, Liu Sao-csi ismertette „a KKP KB véleményét, amely szerint a csapatoknak Magyarországon és Budapesten kell maradniuk”.¹⁵ Hruscsov a következőket mondta Liu felszólalása után: „Két út van. A háborús: a megszállás útja. A békés: a csapatok kivonása, tárgyalások.”¹⁶ A hivatalos kínai vélemény alátámasztására szolgáló kínai memoárok (Vu Leng-hszi és a Moszkvában tartózkodó kínai delegáció tolmácsa, Si Csö emlékiratai) arról számolnak be, hogy 30-án Mao Ce-tung a szovjeteket egyrészt azért bírálta, mert Lengyelországban azt a hibát követték el, hogy be akartak avatkozni, amikor nem kellett, Magyarországon pedig éppen az ellenkezőjét, ki akartak vonulni, amikor pedig beavatkozásra volt szükség.¹⁷

A rendelkezésre álló dokumentumokból úgy tűnik, hogy ha október 30-a után megváltozott is Mao véleménye, az minden bizonnyal nem volt hatással a szovjet döntéshozókra. A szovjet vezetők egyetlen utalást sem tesznek arra, hogy a kínaiak a beavatkozás mellett álltak volna ki. November 1-jén Bulganyin tájékoztatást adott az október 31-én hozott határozatról: „Megváltozott a nemzetközi helyzet. Ha nem hozunk intézkedéseket, elveszítjük Magyarországot.”

12 Döntés a Kremlben, 1956. A szovjet pártelnökség vitái Magyarországról. Szerk. Vjacseszlav Szereda–Rainer M. János. Bp. 1996. (56) 30–31.

13 I. m. 33.

14 I. m. 51.

15 I. m. 57.

16 I. h.

17 Vu L.: Si nien i. m. 51.

Kaganovics hozzátette: „A dolog megvitatása bonyolult volt. A kínaiak álláspontja az volt, hogy ne vonjuk ki a csapatokat.”¹⁸ Tehát sem Bulganyin, sem Kaganovics nem azt mondta, hogy a kínaiak a beavatkozás mellett voltak. Kaganovics megjegyzése arra utal, hogy a kínaiak csak a csapatok kivonása vagy Magyarországon hagyása kérdésében nyilatkoztak.

Az idézett szovjet megnyilatkozások nem mondanak ellent annak a hatvanas évek vitái során adott szovjet magyarázatnak, hogy a kínaiak ugyan a csapatkivonás ellen voltak, de Liu arról beszélt, hogy ki kell még várni, időt kell adni az „ellenforradalmároknak”, hogy megmutassák igazi arcukat, és csak utána kell lecsapni rájuk. Sőt a kínai delegáció tolmácsának memoárja kifejezetten alátámasztja ezt a változatot. Si Csö szerint, amikor Liu telefonon konzultált Maóval, az elnök azt mondta, hogy mindkét lehetőséget meg kell fontolni, a kivonulást éppúgy, mint a beavatkozást. Mao az utóbbi felé hajlott, azzal a kitételrel, hogy a legjobb megoldás az lenne, ha várnának egy keveset, amíg az ellenforradalmárok megmutatják igazi arcukat, és amikor a nép már tisztábban lát, csak akkor kell cselekedni.¹⁹ Mao 1956 októberében megfogalmazott véleményének hitelességét egyébként alátámasztja az 1957 tavaszán, a „száz virág” kampány második meghirdetésekor alkalmazott taktikája is, amikor először két héten át hagyta, hogy a „jobboldali elemek” „megmutassák igazi arcukat”, majd korlátok közé szorította a véleménynyilvánítás lehetőségeit, de továbbra sem büntette a rendszer kritikussait, és csak később, nyár elején indította el a jobboldal-ellenes kampányt.

A kínai szerep hangsúlyozása ellen szól az is, hogy, amint azt a pekingi külügyi iratok tanúsítják, a moszkvai döntésről a budapesti kínai nagykövetség semmit sem tudott, és a szovjet beavatkozás előkészületeiről is csak Nagy Imrétől értesült. (Lásd a VII. számú dokumentumot.) Ráadásul, mivel október utolsó napjaiban sem volt biztosítva a távírókapcsolat Budapest és Peking között, a nagykövetségi jelentések csak többnapos késéssel jutottak el Mao kezébe. Október 28. és 31. között a budapesti nagykövetségről egyáltalán nem érkezett jelentés Pekingbe.²⁰

Egy másik probléma az október 30-án kiadott szovjet kormánynyilatkozat, amelyben az áll, hogy a Szovjetunió a szocialista országokkal folytatott politikájában a teljes egyenlőség, a területi sérthetlenség, az állami függetlenség és szuverenitás tiszteletben tartása és más országok ügyeibe való be nem avatkozás

18 Döntés a Kremlben i. m. 70.

19 *Si Csö*: *Caj lisi csüzszen senpien*: Si Csö hujjilu. [A történelem óriásai mellett: Si Csö memoárja.] Li Haj-ven csengli. Peking, 1998. 561.

20 A nagykövetségi jelentéseken szerepel az elküldés, a központba való beérkezés és a leírás időpontja is. A dátumokból kiderül, hogy az elküldés és a szöveg dekódolt, leírt változatának kiadása között olykor két-három nap is eltelt. Okt. 28–31. között Budapestről egyáltalán nem érkezett jelentés a központba. Az okt. 28-án 11 óra után Budapestről elküldött jelentések csak 31-én, vagy még később érkeztek meg Pekingbe. (A budapesti kínai nagykövetség jelentéseit ld. A Magyarországon bekövetkezett ellenforradalmi események idején a magyarországi belső helyzetről küldött táviratok. 1956. 10. 23–1956. 11. 5. [117 oldal.] Ld. CSVT 109-01041-01.)

elveit tartja irányadónak. A nyilatkozat kiadását a kínai szerzők egyértelműen azzal magyarázzák, hogy a kínaiak nyomást gyakoroltak a szovjet vezetésre a nagyhatalmi sovinizmus politikájával való szakítás és a panca síla elfogadása érdekében. A nyilatkozat megszövegezésében játszott kínai szerepről részleteket nem tudunk, a kiadásban azonban valóban lehetett a kínaiaknak szerepük azzal, hogy ígéretet tettek annak nyilvános és azonnali támogatására.

A Szovjetunió és a szocialista országok kapcsolatát új alapokra helyező szovjet kormánynyilatkozatra a kínai vezetés azonnal reagált. A kínai nyilatkozat november 1-jén jelent meg a *Zsenmin Zsipaóban*, vagyis az időeltolódást is figyelembe véve alig több mint huszonnégy órával a szovjet nyilatkozat napvilágra kerülése után. A kínai nyilatkozat támogatta a szovjet nyilatkozatot, ugyanakkor elítélte a szovjet „nagyhatalmi sovinizmust”, amely „komolyan károsítja a szocialista országok szolidaritását és közös ügyét”. Joggal feltételezhető, hogy a hatalmát féltő, ugyanakkor a nemzetközi kommunista mozgalomban teoretikus és vezetői babérokra törő Mao Ce-tung e szavak közzétételekor nem elsősorban a magyar eseményekre gondolt, hanem saját politikai jövőjére. Annak hangsúlyozása, hogy „kormányunk vezetése, a munkásság és egész népünk ezért köteles állandó éberséget tanúsítani, hogy megelőzze a sovinizta jellegű hibákat a szocialista és más országokkal fenntartott viszonyban”, valamint, hogy „állandó nevelő munkát kell végeznünk az egész nép körében, hogy erélyesen küzdjenek a nagyhatalmi sovinizmus ellen, [...] hogy biztosítsuk a békés egymás mellett élést minden országgal [az én kiemelésem – V. P.], és előmozdítsuk a világbéke ügyét”, tulajdonképpen nem más, mint a szovjet politika kritikája, a Szovjetuniótól való kínai függetlenség nagyon finom megfogalmazása és egy esetleges önkényes szovjet katonai beavatkozás elleni fellépés.

A kínai nyilatkozatot a magyar sajtó úgy értelmezte, hogy „Kína mellettünk” van. Ilyen tartalmú cikket közölt a november 2-i *Népszava* (*Fontos kínai kormánynyilatkozat a magyar és lengyel nép követeléseinek helyességéről*), az *Igazság* (*Kína mellettünk*) és az *Új Magyarország* (*Kína imperialista agressziónak tekinti a szovjet haderő beavatkozását a magyarországi forradalomba*), de a *Szabad Európa Rádió* is úgy interpretálta a kínai nyilatkozatot, hogy az kiáll Magyarország mellett.²¹ A budapesti reakciókat látva Hao nagykövet azonnal arról számolt be Pekingnek, hogy a magyarok „félreértelmezték” a kínai nyilatkozatot. (Lásd a VI. számú dokumentumot.)

21 A Szabad Európa Rádió magyar adása nov. 1-jét követően többször is foglalkozott a kínai nyilatkozattal. 1956. nov. 1-jén a 22 órás hírekben már elhangzott: „[a] pekingi rádió a közép-európai eseményekkel foglalkozva hangsúlyozta, hogy Vörös Kína álláspontja szerint Magyarországnak és Lengyelországnak demokrácia, függetlenség és egyenlőség megteremtésére irányuló kívánsága teljes mértékben jogosult. A pekingi rádió azonban hozzáfűzte, hogy különbséget kell tenni a két nép tömegeinek jogos kívánságai és reakciós elemek összeesküvő tevékenysége között. Nemzetközi diplomáciai körökben megállapítják, hogy a rádió közlése az első hivatalos pekingi állásfoglalás a magyarországi események megindulása óta.” Nov. 2-án 14.10-kor Sebők Tibor kommentárjában is évrként szerepel, hogy „[A szovjetek] érzik, hogy elszigetelődnek, hiszen nemcsak a szabad népek fordulnak el tőlük, hanem Jugoszlávia és Lengyelország is. Sőt még

November 1-je után a kínai vezetés a nyilatkozatban megfogalmazott kritika ellenére mindent megtett, hogy felsorakozzon a Szovjetunió mögé, pontosabban saját szándéka szerint mellé. November 2-án Csou En-laj búcsúlátogatáson fogadta Szkladán Ágoston pekingi magyar nagykövetet. A beszélgetés során a kínai miniszterelnök többször megjegyezte, hogy Magyarország nagyon nehéz időszak elé néz, azonban azt is hozzátette, hogy a szocializmusért harcoló magyar nép és párt bízhat a kínai nép és párt támogatásában. (Lásd az V. számú dokumentumot.) November 3-án a *Zsenmin Zsipao* szerkesztőségi cikke a szocialista országok nagy egységét éltette. A lap azt írta, hogy „a kínai nép szilárdan áll a Szovjetunió által vezetett szocialista tábor oldalán. A Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió barátsága örök és megrendíthetetlen.” November 5-én a *Zsenmin Zsipao* szerkesztőségi cikket közölt a szovjet erők magyarországi győzelméről. A Budapest és Peking közötti hétórás időeltolódás miatt a november 4-i dátummal jegyzett írásnak akkor kellett születnie, amikor a szovjet erők éppen csak elkezdték az akciót. A magyar nép hatalmas győzelméhez gratuláló szerkesztőségi cikk szerint „a hatalmas Szovjetunió barátságának fontossága a szocializmus minden népe számára a magyar események során ismét dicsőséges bizonyítást nyert. Vannak néhányan, akik nem eléggé ismerték fel a Szovjetunió barátságának hatalmas jelentőségét, a szovjet nép internacionalista lelkületét, a szocialista országok egységének szükségszerűségét.” A cikk szerint „a magyarországi ellenforradalmi restauráció sikere azt jelentette volna, hogy az európai szocialista országok függetlenségét, szabadságát és biztonságát súlyosan fenyegette volna az imperialista erők agressziója. Ez a fenyegetés nemcsak az európai szocialista országok felé irányult volna, hanem az ázsiai szocialista országok felé éppen úgy, mint a világ szocialista és munkásmozgalma felé. [...] Nagyrabecsülésünket fejezzük ki a szovjet nép és a szovjet hadsereg iránt, amely kétszer segített [az én kiemelésem – V. P.] a magyar népnek, hogy elnyerje a felszabadulást.”²² Az írásban tehát már szó sem volt a sovinizmusról, a Szovjetunió bármiféle kritikájáról. A cikkből úgy tűnik, hogy a komoly belpolitikai problémákkal küszködő pekingi vezetés felismerte, katonailag nem függetlenedhet a Szovjetuniótól, vagyis a szovjet hadsereg bármikor bevonulhat Mandzsúriába vagy Pekingbe, éppen úgy, ahogyan azt Budapesten is megtette.²³

*

Vörös Kína is elítéli a Magyarország belügyeibe való otromba beavatkozást.” Nov. 3-án 22.20-kor a nemzetközi lapszemlében hangzott el a francia *Aurore* cikkének ismertetése: „Érdekesként említi a lap, hogy míg Mao Ce-tung a Vörös Kína nevében tiltakozott az oroszok magyarországi beavatkozása ellen, addig Csang Kaj-sek Nemzeti Kínájának képviselője az ENSZ Biztonsági Tanácsában állt ki a magyar ügyért. Most történik meg először, hogy a két halálos ellenség valamiben egyetért.” Ld. *Vámos György*: Itt a Szabad Európa Rádiója... 1956. október 23–november 4. (megjelenés előtt).

22 Csingcsu Hszjüngjali zsenmin tö vejta sengl. [Gratulálunk a magyar nép hatalmas győzelméhez!] *Zsenmin Zsipao* 1956. nov. 5. 1.

23 China News Analysis (Hongkong) 1956. nov. 9. 2. Ezt alátámasztja, hogy a kínai sajtó 1956. november–decemberben főként a szocialista országok egymás közti viszonyával, valamint a nagyhatalmi sovinizmus bírálóival volt elfoglalva.

A történet részleteiről még korántsem tudunk mindent. Az elsődleges források, a kínai levéltárakban őrzött 1949 utáni legfontosabb dokumentumok máig titkosak; nemhogy külföldi, de még kínai történészek sem férhetnek hozzájuk. Az elmúlt néhány évben azonban a forrásellátottság javulni látszik: egyes levéltárak néhány gondosan megválogatott iratcsoportját újabban akár külföldi kutató számára is hozzáférhetővé teszik.

A kínai Külügyminisztérium levéltára 2004. január 16-án nyitotta meg kapuit a kutatók előtt. Első lépésként az 1949–1955 közötti időszakból tettek kutathatóvá 4259 tételt. (Ez a titkosítás alól feloldott iratok harmadát jelentette.) A legtöbb irat a Protokoll Osztály, a Sajtó Osztály és a Nemzetközi Szerződések Osztályának anyagából került ki, vagyis „érdemi” információt meglehetősen keveset tartalmazott. Ráadásul az iratokhoz való hozzájutás körülményes és meglehetősen drága volt. Egy irat megtekintése öt jüanba (1 jüan kb. 27 forint) került, másolatot csak az iratok töredékéről lehetett kérni – a tárgyalási jegyzőkönyvek, a kínai vezetők kézírásával készült dokumentumok, illetve a táviratok tiltás alá estek – laponként újabb tíz jüanért.

Az 1956 és 1960 közötti iratokat 2006. május 10-én tették hozzáférhetővé. A kínai Külügyminisztérium honlapján olvasható beszámoló szerint 25 651 tétel, összesen 366 551 oldal vált a kutatók számára hozzáférhetővé, köztük feljegyzések, jelentések, jegyzőkönyvek, táviratok és memorandumok, többek között Kínának a „lengyel és magyar eseményekhez való viszonyáról, és az azokkal kapcsolatban hozott intézkedésekről”. Jelenleg összesen 41 170 tétel kutatható. A nyitás második lépésével a kutatás költségei is csökkentek. Már csak két jüanba kerül egy tétel kikérése, és a másolatkészítés ára is a felére csökkent.

A kutató először egy számítógépes keresőrendszerben cím vagy ország szerint kereshet. Egyszerre tíz tétel jelölhető ki, amelyek a levéltár munkatársától kapott jelszó segítségével az olvasóteremben elhelyezett számítógépek monitorján, digitalizált formában olvashatók, eredeti dokumentumok nem vehetők kézbe. A 2006-ban bevezetett új eljárás szerint a kutathatóvá tett iratok bizonyos „nemkívánatos” részei a képernyőn látható változatban feketével vannak kitakarva. (A 2004-ben hozzáférhetővé tett dokumentumok között ilyen „megcsonkított” iratok nem szerepeltek, akkor még inkább a teljes iratot titkosnak minősítették.) Másolat (a szkennelt szövegoldal nyomtatott változata) a „négy nagy” legfelső vezető (Mao Ce-tung, Liu Sao-csi, Csou En-laj, Csu Te) tárgyalási jegyzőkönyvei kivételével ma már bármely dokumentumról készíthető, de kézzel a többi is leírható.

A „Magyarország” keresőszóra 2004-ben 251, 2006-ban 845 tétel jelent meg. Az európai szocialista országokkal is foglalkozó 109-es jelzetű Szovjetunió és Kelet-Európa Osztály iratai közül 6683 tétel kutatható, ezekből 518 magyar vonatkozású. 2006-ban a „Magyarország 1956” keresőszóra 87 dokumentum jelenik meg, 1956 októberéből, a forradalom napjaiból, november 4-ig összesen 5 tétel van.

Az alábbiakban a pekingi Külügyminisztérium iratanyagából közlünk néhányat. A kínai eredetiből készült magyar fordítás a szerző munkája.

DOKUMENTUMOK

I.

A lengyel párt KB VIII. plénuma Magyarországon
nagy visszhangot keltett²⁴

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

A lengyel párt KB VIII. plénuma Magyarországon nagy visszhangra talált. A Szabad Nép ma teljes terjedelmében közölte Gomułka beszédét, valamint közölt egy rövid kommentárt és egy beszámolót. A kommentárban az áll, hogy az elmúlt néhány nap lengyel eseményei nemcsak a lengyel nép, hanem a nemzetközi kommunista mozgalom további útja szempontjából is döntő jelentőséggel bírnak.²⁵ A beszámoló szerint a lengyel žerani autógyár párttitkára egy tömeggyűlésen elmondta, hogy a lengyel elvtársak nincsenek egyedül, a kínai, a jugoszláv és a magyar dolgozók támogatják őket.²⁶ A Szabad Nép szerkesztősége táviratot küldött a Trybuna Ludu szerkesztőségéhez, amelyben gratulált a lengyel népnek ahhoz, hogy „a szocializmus építéséért, a demokratizálásért, hazája szuverenitásának megerősítéséért, Lengyelország és a Szovjetunió közti barátságának a proletár internacionalizmus elvei alapján való megszilárdításáért folytat nagyszerű harcot”.²⁷ A Magyar Írók Szövetsége közleményt tett közzé, amelyben melegen támogatja a lengyel eseményeket. A Magyar Nemzet is közölte Gomułka beszédének teljes szövegét. A Népszava a beszéd kétharmadát közölte, valamint egy tudósítást, és a lengyel Głos Pracy című lapnak küldött üdvözlő táviratát. A Magyar Újságírók Szövetsége a lengyel újságíró-szövetségnek üdvözlő táviratot küldött. A lengyel Sztandar Młodych²⁸ című lap „Éljenek a magyar elvtársak!” címmel szerkesztőségi cikket közölt, amelyben ez áll: „A

24 CSVT 109-01041-01.

25 „valami új, valami sorsdöntő történik e napokban Lengyelországban. Nemcsak testvéreink: a lengyel kommunisták, nemcsak barátaink: a lengyel nép szempontjából, hanem az egész nemzetközi kommunista mozgalom további útját illetően is.” A lengyelországi változásokhoz. Szabad Nép 1956. okt. 23. 2.

26 „Az üzem fiatal párttitkárát óriási taps fogadta, amikor egy röpgyűlésen kijelentette, hogy a lengyel elvtársak nincsenek egyedül, *feltétlenül támogatják őket a Kínai Népköztársaság, Jugoszlávia, Magyarország dolgozói.*” *Polgár Dénes*: A nép és a vezetés teljes összeforrottsága Lengyelországban. A lengyel politika alapköve továbbra is a Szovjetunióval való barátság. Szabad Nép 1956. okt. 23. 2.

27 „A Szabad Nép munkatársai és szerkesztőségének dolgozói együttérzéssel és örömmel figyelik azt a nagyszerű harcot, amelyet a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának vezetésével ti és az egész lengyel nép vívtok a szocializmus építéséért, a demokratizálásért, hazátok szuverenitásának megerősítéséért, Lengyelország és a Szovjetunió közti barátságának a proletár internacionalizmus elvei alapján való megszilárdításáért.” A Szabad Nép szerkesztőségének távirata a Trybuna Ludu szerkesztőségéhez. Szabad Nép 1956. okt. 23. 1.

28 A Lengyel Ifjúsági Szövetség központi lapja.

sztalintalanítás folyamatában és a népi hatalom helyreállításában Magyarország és Lengyelország az élen jár.” Budapesti egyetemisták ma délután a lengyel eseményeket támogató több tízezres tüntetést szerveztek, jelszavaik a „függetlenség, szabadság, demokrácia” (a részletekről külön jelentünk).

Magyarországi nagykövetség
október 23.

beérkezett: [október] 24., 6:54, kinyomtatva: [október] 24., 12:57

II.

Rövid összefoglaló a magyar fővárosban zajló ellenforradalmi zavargásokról²⁹

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

A tegnapi esti szovjetellenes tüntetés este tizenegy órára ellenforradalmi zavargássá változott. A magyar fővárosban uralkodó helyzetről a következőket jelentjük:

(1) Gerő rádióbeszédét követően az ellenforradalmi tömeg tiltakozott, Gerő lemondását követelte, a felvonuló tömeg ledöntötte Sztálin bronzszobrát, majd a Rádió épülete felé igyekezett. Mivel a fegyveres őrség megakadályozta, hogy betörjenek, összetűzésre került sor. A sztrájkolók közé könnygázt dobtak, de az ellenforradalmárok még most is bekerítve tartják a Rádiót.

(2) A tüntetők egy többezres csoportja egészen éjfélig az utcákon maradt. Pisztoly, kézigránát, könnyű- és nehézgépfegyver hangja folyamatosan hallatszott egész éjszaka. A hírek szerint a honvédség egy része csatlakozott az ellenforradalmi zavargáshoz, és összetűzésbe került a rendfenntartó erővel, fegyvert is használtak egymás ellen, a halottak és sérültek száma igen magas. A városban a rendőrség az ellenforradalmi tüntetés ellen sehol sem tett megelőző intézkedéseket.

(3) Az egyetemista tüntetők, miután visszatértek kollégiumaikba, tovább szervezkedtek.³⁰ Volt néhány diák, aki fegyverhez is hozzájutott. Volt néhány párttag diák, valamint általában a helyes vonalat követők, akik kezdték úgy érezni, hogy becsapják őket. Ők azt mondták, hogy „kezdetben csak azért csatlakoztunk a tüntetés szervezéséhez, hogy magasabb ösztöndíjat és az oktatóknak magasabb bért követeljünk, de a tüntetés folyamán nagyon sok zavarkeltő csatlakozott, akik egészen éjfélig zajongtak. Most már tudjuk, hogy a rossz elemek csak kihasználnak bennünket.”

(4) A magyar Minisztertanács a rádión keresztül felhívást intézett Budapest lakosságához: „fasiszta elemek és reakciók támadást indítottak közös ügyünk,

²⁹ CSVT 109-01041-01.

³⁰ Az információ nyilvánvalóan a Budapesten tanuló kínai ösztöndíjas diákoktól származik.

az iparfejlesztés³¹ ellen. Ezért a hadsereg tartja fenn a rendet, és bejelentjük, hogy ma reggel kilenc órától rendkívüli állapotot vezetünk be.”³²

(5) A párt és a szakszervezet központi lapja, a Szabad Nép³³ szerkesztőségét és néhány gyárat az ellenforradalmárok elfoglalták, folyamatosan különszámokat adnak ki, és röpcédulákat nyomtatnak, amelyeken azt állítják, hogy „Van fegyverünk! Szabadságunk és függetlenségünk elérése érdekében folytatni kell a harcot! A rendőrség és a hadsereg velünk van! Felszólítunk minden magyar embert, hogy folytassunk általános sztrájkot! Amíg a kormány nem teljesíti követeléseinket, amíg a gyilkosokat nem vonják felelősségre, addig a magyar nép azonnali általános sztrájjal felel!”

(6) A magyar megerősített alakulatok már megkezdték a főváros bekerítését, a szovjet hadsereg pedig megkezdte a bevonulást a városba a rend fenntartása érdekében.

Magyarországi nagykövetség

október 24.

beérkezett: [október] 26., 3:15, kinyomtatva: [október] 26., 9:55

III.

A magyar főváros helyzete az ellenforradalmi zavargások [kitörését] követően³⁴

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

(1) A magyar fővárosban zajló ellenforradalmi zavargások tegnap éjfél után egyre súlyosabbá váltak, a vad fegyverroponálás egész éjszaka nem maradt abba. Amennyire a jelenlegi ismereteink alapján a helyzet megítélhető, lehet, hogy a Magyar Néphadsereg bizonyos részeire már nem lehet számítani. Tegnap éjszaka óta főleg a szovjet hadsereg és a magyar rendvédelmi egységek nyomják el a zavargásokat.

(2) Az ellenforradalmi erők jelenleg teljes mértékben kihasználják az elmaradott tömegek szélsőségesen szűklátókörű nacionalista érzelmeit, és jelenleg aktívan tevékenykednek a burzsoá restauráció érdekében. A magyar szakszervezetek központi lapja különszámában arról számolt be, hogy Nagy tegnap fogadta

31 A magyar szövegben a „népgazdaság” kifejezés szerepel.

32 A magyar szövegben a „statárium” kifejezés szerepel. – Az okt. 24-én 4 óra 30 perctől a Kossuth Rádióban többször ismételt szöveg így hangzott: „Fasiszta, reakciós elemek fegyveres támadást intéztek középületeink ellen, és megtámadták karhatalmi alakulatainkat. A rend helyreállítása érdekében további intézkedésig tilos minden gyülekezés, csoportosulás és felvonulás. A karhatalmi szervek utasítást kaptak arra, hogy a rendelet megszegőivel szemben a törvény teljes szigorával lépjenek fel. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa”. A rögtönítélő bíraskodásról szóló közlemény 8 óra 45 perckor hangzott el.

33 A magyar szakszervezetek központi lapja a Népszava.

34 CSVT 109-01041-01.

Borsod megye küldöttségét, és kifejezésre juttatta, hogy teljes mértékben elfogadja az előterjesztett reakciós politikai követeléseket.³⁵ (Külön jelentés.) Ma délben Nagy vezetésével új kormány alakul. Valójában lehet, hogy eltávolítják a kormányból a hú kommunistákat.

(3) E különszám közölte a magyar szakszervezetek központi vezetésének³⁶ programszerű követeléseit. (Külön jelentés.) A magyar ifjúsági szövetség központi vezetése és az írók szintén nyilvánosságra hozták politikai követeléseiket és nyilatkozataikat.³⁷ E programok követeléseit valójában mind a burzsoá restaurációs puccsot támogatják.

(4) A magyar illetékesek az incidens óta külvetésünkkel szinte semmiféle kapcsolatba nem léptek, és semmiféle információval sem szolgálnak. A testvéri országok nagykövetségei között az egész napos kijárási tilalom,³⁸ a fegyverek erdeje és a bombaeső közepette nincs mód a kapcsolattartásra. Ezért információs forrásként elsősorban a magyar rádióra és ösztöndíjas diákjaink beszámolóira hagyatkozunk. Néha megkapjuk néhány lap különszámát és röplapokat. A külfölddel a szárazföldi, vízi és légi kapcsolat megszakadt, külföldre nem lehet telefonálni sem. Tegnap este egy ideig működött az adás-vétel, külvetésünk ekkor fedezte fel, hogy érkezett négy távirat. Hogy ma lesz-e kapcsolat, még nem tudjuk.

Magyarországi nagykövetség

október 26., 10 óra

beérkezett: [október] 27., 9:27, kinyomtatva: [október] 27., 17:25

IV.

Utasítást kérünk a magyar események kapcsán tanúsítandó viselkedésről³⁹

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

Nagy mai nyilatkozatát követően a puskák és ágyúk lassan elhallgattak, olyan, mintha a harc befejeződött, és a rend helyreállt volna. A felső és alsó szintű magyar illetékesek a találkozások alkalmával lehetséges, hogy módot akarnak

35 Ld. Kormányprogram lesz a borsodi munkások követelése. Népszava 1956. okt. 26. 1.

36 A Szakszervezetek Országos Tanácsa Elnöksége.

37 A jelentés feltehetően az egyetemi ifjúság Forradalmi Bizottsága által jegyzett, Az egyetemi ifjúság kiáltványa! c. nyilatkozatra (Magyar Nemzet 1956. okt. 26. 1.), ill. „A magyar írók és művészek” által jegyzett Az írók követelése: Teljes amnesztia, az ÁVH tegye le a fegyvert! c. nyilatkozatra (Népszava 1956. okt. 26. 1.) utal.

38 A Magyar Rádió okt. 24-én 9 óra 18 perckor közölte, hogy a belügyminiszter 14 óráig kijárási tilalmat rendel el, okt. 25-én reggel és délelőtt 10 óra 47 perckor és 12 óra 07 perckor a közleményt megismételte, de 14 óra 25 perckor már csak annyit mondott, hogy a lakosság csak a legszükségesebb esetben menjen ki az utcára, és 18 óra 32 perckor közölte, hogy este hattól reggel hatig kijárási tilalom lép életbe.

39 CSVT 109-01041-01.

rá találni, hogy megismerjék hazánknak az eseményekkel kapcsolatos véleményét. Hogyan kell válaszolnunk? Ha valamelyik nagykövetség, például a lengyel felveti, hogy a magyar Külügyminisztériumon keresztül fejezzük ki szimpátiánkat, vagy gratuláljunk a kormánynak, hogyan kell viselkednünk? Gyors utasítást kérünk.

Magyarországi nagykövetség

október 28., 22 óra

beérkezett: [november] 1., 0:47, kinyomtatva: [november] 1., 8:35

V.

Feljegyzés Csou [En-laj] miniszterelnök és Szkladán [Ágoston] búcsúzó magyar nagykövet közötti tárgyalásról⁴⁰ (nem jóváhagyott szöveg)

Minősítés: Titkos

Szám: 242

Külügyminisztériumi Irat

A meghatározott időpontban kérjük vissza

Külső szám:

Kiadta a Külügyminisztérium Irodája 1956. november 5-én

Idő: 1956. 11. 2.

Helyszín: Hszihua terem

Részünkről résztvevők: Csi Peng-fej,⁴¹ Li Huj-csuan⁴²

Tolmács és a feljegyzés készítője: Hsziang Csung-pu⁴³

Szkladán nagykövet: Nehéz helyzetben jöttem búcsúzni. Vasárnap vonatra szálllok, elhagyom Pekinget, és Moszkvába utazom. Moszkvában majd meglátom, hogy milyen hírek vannak, és utána döntök.⁴⁴

Csou miniszterelnök: A kínai nép barátként viszonyul a magyar néphez, reméljük, hogy a magyarországi szocializmus ügye folytatódhat. Olvasta a szovjet kormány nyilatkozatát és a nyilatkozattal kapcsolatos nyilatkozatunkat?⁴⁵

40 CSVT 109-01038-02.

41 Külügyminiszter-helyettes.

42 A Szovjetunió – Kelet-Európai Osztály helyettes vezetője.

43 A Magyar Osztály munkatársa.

44 Ti. a további teendőkről, az esetleges hazautazásról.

45 A Szovjetunió és a szocialista országok viszonyáról szóló okt. 30-i szovjet kormánynyilatkozatról, ill. a Kínai Népköztársaság kormányának nov. 1-jei nyilatkozatáról van szó.

Szkladán: A szovjet kormánynyilatkozatot olvastam, a kínai kormány nyilatkozatát csak a kínaiul tudó elvtársak fordításában hallottam. Jelenleg a magyarországi helyzet még nem világos. Mi is kapunk otthonról híreket, de ezek a hírek rendre ellentmondanak egymásnak. Mindenhol forradalmi bizottságok jöttek létre, a Külügyminisztérium nem dolgozik.

Csou: A Külügyminisztériumban is alakult forradalmi bizottság?

Szkladán: A Külügyminisztérium forradalmi bizottságától kapunk táviratokat és utasításokat.

Csou: A nép összességében a szocializmus útján akar járni, ez az alkotmányban van rögzítve, nem pedig mások erőltették rájuk.

Szkladán: Igen.

Csou: Akkor pedig, ha elhagyják a szocialista tábort, megsértik a nép érdekeit.

Szkladán: Ez Magyarország tragédiája. A felszabadulás után hárommillió paraszt kapott földet, a munkások megszerezték a hatalmat. Ha azok az emberek, akik a múltban bírálták a kormányt, meglátják, hogy ez a kapitalizmus restaurációja, meg fogják bánni.

Csou: Nagy semlegességet hirdetett, ki akar lépni a Varsói Szerződésből, azt követeli, hogy a négy nagyhatalom biztosítsa a semlegességét.

Szkladán: A forradalmi bizottságtól mi is megkaptuk ezt a hírt. Amikor meglátja, hogy ez restauráció, ők is bátran a Szovjetunió oldalára állnak.

Csou: Nagy tegnapi nyilatkozata szerint el akarja hagyni a szocialista tábort.

Szkladán: A Nagy környezetében levő emberek így gondolják, de a nagy többség ezzel nem ért egyet.

Csou: Remélem, hogy az öntudatos emberek visszafordíthatják ezt a helyzetet. Ön hogy látja?

Szkladán: Magam sem tudom, hogyan lehet megoldani ezt a helyzetet. A mostani hírek szerint a munkások kijelentették, hogy ha nem teljesítik a követeléseiket, nem veszik fel a munkát. Vannak gazdasági követeléseik, és lehet, hogy vannak politikaiak is.

Csou: Kádár elvtársnak mi a véleménye? A VIII. kongresszus idején⁴⁶ beszéltem vele.

Szkladán: Kádár a párt első titkára, tagja a kabinetnek,⁴⁷ átszervezte a pártot, megváltoztatta a párt elnevezését. A Szociáldemokrata Párt elnöke, Kéthly Anna régi opportunist.

Csou: És Kádár?

Szkladán: Általában véve azt mondhatom, hogy Kádár komoly ember. Korábban börtönben volt, de személyes indulatait félre tudja tenni, és az elvekből kiindulva viszonyul a problémákhoz. Amikor együtt jöttünk Kínába, a repülőgé-

46 A KKP 1956. szept. 15–27. között megtartott VIII. kongresszusán az MDP delegációját Kádár János vezette.

47 A párt újjászervezésén dolgozó héttagú Előkészítő Bizottságnak.

pen én is beszélgettem vele. A kínai párt kongresszusán elmondott beszédével én is egyetértettem.

Csou: Amikor Kádárral beszéltem, azt mondtam, hogy Magyarország Rákosi elvtárrsal szemben nyugodtan járt el. Miközben rámutattak a hibáira, rámutattak az eredményeire is. Kádár elvtárs szintén egyetértett ezzel a véleményemmel.

Szkladán: Rákosi elvtárs szintén gyakorolt önkritikát.

Csou: Magyarország a múltban Sztálin hatása alatt elkövetett néhány súlyos hibát. A tömeg azt követeli, hogy javítsák ki ezeket a hibákat. De a mostani vezetés a tömeget ellenkező irányba vezette. Nagy milyen ember?

Szkladán: Naggyal kapcsolatban folyamatosan voltak gondok. Rákosi többször kritizálta őt. Ő pedig úgy vélte, hogy Rákosi személyes indíttatásból kritizálja őt, miközben ezek mind elvi kérdések voltak. Most úgy tűnik, Rákosinak igaza volt. Ki gondolta volna, hogy Nagy így ingadozik? Lehet, hogy megijedt. Azt mondta, hogy van néhány dolog, amit nem ő csinált. Azt mondta, hogy amikor először mondott rádióbeszédet, akkor mások kényszerítették őt. Lehet, hogy a forradalmi bizottmány kényszerítette őt.

Csou: A forradalmi bizottmány nem a héttagú kabinet?

Szkladán: A forradalmi bizottmány más dolog, nem a héttagú kabinet. Azt mondják, hogy a nép véleményét közvetítik, amikor azt követelik, hogy a szovjet hadsereg vonuljon ki stb. Úgy is mondhatjuk, hogy ők az ellenforradalmárok.

Csou: Nagy benne van a forradalmi bizottmányban?

Szkladán: Nincs. A forradalmi bizottmány Nagy felé terjeszti elő a követeléseit. Úgy tűnik, Nagy a párt és a forradalmi bizottmány között helyezkedik el.

Csou: A forradalmi bizottmány milyen emberekből áll?

Szkladán: A Nemzeti Forradalmi Bizottmányból Dudást nem ismerem, sosem hallottam róla. A Külügyminisztérium forradalmi bizottsága hét tagból áll, közülük ismerek néhányat. Amikor moszkvai nagykövet voltam, az egyik a titkárom volt, de mivel hívő volt, lelkipásztor akart lenni, ezért hazaküldtem. A másik egy gyártulajdonos fia, korábban eltanácsolták a Külügyminisztériumból, és csak később kapta vissza az állását. Egy harmadik a Távols-Keleti Osztály munkatársa.⁴⁸ Mind alacsony beosztású emberek.

Csou: Minden embert visszavettek, tekintet nélkül arra, hogy milyen hibát követett el?

Szkladán: Igen. A Külügyminiszter, Horváth [Imre] kommunista, most leváltották, Nagy maga lett a külügyminiszter.

Csou: Most a nagykövetség kinek az utasításait fogadja el? Nagyét vagy a forradalmi bizottságét?

Szkladán: Amikor megkaptuk a forradalmi bizottság értesítését, én azt javasoltam, hogy ne fogadjuk azt el, de a „forradalmi” ifjúság támogatta.

Csou: Az ország címere is megváltozott?

48 A Távols-Keleti Osztály munkatársa Józsa Sándor egykori pekingi ösztöndíjas diák volt.

Szkladán: Igen. Ezek a fiatalok nem is értik, hogy a címernek mi a jelentősége.

Csou: Az eredeti címernek mi volt a jelentése?

Szkladán: Az a címer, amelyiket levették, a népi demokratikus hatalom címere volt: sarló, kalapács. Amire kicserélték, az az 1848-as Kossuth-címer. Annyi a különbség, hogy a koronát levették róla. A három halom, valamint két folyó szimbóluma van rajta, ami arra utal, hogy a magyarok őse, Árpád ezen a földön alapított országot.

Csou: A nagykövetségen azok, akik egyetértenek a forradalmi bizottság kezdeményezéseivel, többségben vannak vagy kisebbségben?

Szkladán: Többségben.

Csou: Ön a kisebbség?

Szkladán: Igen. A követségen belül nagyon sok a vita. Tegnap több mint ötven fő részvételével tartottunk nagygyűlést, és megvitattuk a forradalmi bizottság létrehozásának ügyét. Én nem értettem egyet a létrehozással, azt mondtam, hogy ha létrejön, nevetség tárgyává válhat. Néhány szakértő egyetértett a véleményemmel. Végül nem jött létre. Lassan ők is megértik, hogy a népi demokrácia veszélyben van.

Csou: A tanácsossal mi van?⁴⁹

Szkladán: Ő Japánba ment. Szerintem ő is egyetért a forradalmi bizottság kezdeményezéseivel. A múltban ő sem volt elégedett a párttal. A nagykövetség diplomata munkatársai közül az egyetlen Szabó attasé⁵⁰ kivételével mindenki párttag. Az I. titkár, Galla Endre álláspontja nem világos. Amit én mondok, azal sem ellenkezik, amit más mond, azzal sem ellenkezik. A II. titkár, Tálás Barna vad forradalmár, a felesége lengyel. Azt mondja, hogy Lengyelország példáját kell követnünk.

Csou: Ezek az emberek munkáscsaládból származnak, vagy kispolgári származásúak?

Szkladán: A nagy többség munkásszármazású. Az első titkár bányász fia, a második titkár vasúti munkás fia, Blahó [Béla] attasé paraszti származású. A tanácsos értelmiségi családból származik.

Csou: Mikor léptek be a pártba? A felszabadulás után?

Szkladán: Mind 1945–46 után léptek be a pártba.

Csou: Sztálin nagyhatalmi sovinizmusának hatására elkövettek néhány hibát, a munkások és parasztok elégedetlenek, ennek megvan a maga oka, ez rendben van. A mozgalmat ugye az értelmiség vezeti, a Petőfi Kör a burzsoá értelmiség támogatja.

Szkladán: Akik gyűléseznek és demonstrálnak, azok főleg fiatalok, diákok, és írók.

49 Száll József tanácsos 1956 májusa óta teljesített szolgálatot Pekingben, korábban a Külügyminisztérium Tájékoztatási Főosztályát vezette öt éven át.

50 [P.] Szabó József.

Csou: A munkások is kimentek az utcára tüntetni?

Szkladán: A munkások sztrájkolnak, de nem találtam olyan megbízható hírt, amely szerint a munkások is kivonultak volna az utcára tüntetni. A külföldi hírügynökségeknek vannak erről szóló beszámolóik, de nem biztos, hogy igazak.

Csou: Ugye sok külföldre kivándorolt ember hazatért?

Szkladán: Igen. A nyilvános anyagok szerint a szám nem nagy, de az osztrák–magyar határt megnyitották, biztos nem kevesen vannak, akik bejöttek.

Csou: A múltban hányan mentek el?

Szkladán: Húsz–harmincezer ember, pontos számot nagyon nehéz mondani.

Csou: Elégedetlenek a szocializmussal, szembeszegülnek a hatalommal.

Szkladán: Nyilvánvalóan. Nagy azt mondta, hogy a mostani zavargások gazdasági jellegűek, de ez nem igaz. A párizsi rádió azt mondta, hogy Magyarországon sok olyan ember van, aki az osztrák határon fegyveres katonai kiképzést kapott, majd ismét visszatért Magyarországra.

Csou: A tömeg követelésesei között lehet, hogy vannak gazdasági jellegűek is, de a burzsoá reakciók és az imperialisták meg akarják dönteni ezt a hatalmat. A vezetőknek egyesülniük kell a tömeg nagy többségével, és harcolniuk kell a reakciókkal szemben. De most éppen az ellenkező irányba mennek.

Szkladán: Az imperialisták középen bomlasztanak, középről akarnak hasznot húzni. Sajnos az igaz emberek is részt vettek a tüntetésen, túl naivak voltak. Mostanra talán már tisztán látnak.

Csou: A tömegek körében sokan vannak, akik követik a forradalmi bizottságot?

Szkladán: Meglehetősen nagy részük. De az emberek, amint tisztán látják a forradalmi bizottság jellegét, és meglátják, hogy restaurációra törekszik, lehet, hogy nem hisznek majd többet a forradalmi bizottságnak. A nagykövetségen éppen ez a helyzet. Amint meglátják ezt a veszélyt, a párt oldalára fognak állni.

Csou: A nép mennyire elégedetlen a Szovjetunióval?

Szkladán: Úgy látom, egyre élesebben.

Csou: Ez a múlt miatt van, vagy azért, mert a szovjet hadsereg most Magyarországon segít helyreállítani a rendet?

Szkladán: A forradalmi bizottság sikeresen felkorbácsolta a szovjetellenes érzelmeket. Azt mondják, hogy országaink között a viszony nem egyenlő stb. Azt mondják, hogy az egyenlőség alapján kell fejleszteni a magyar–szovjet barátságot.

Csou: Hány párttagjuk van?

Szkladán: 750 ezer ember. Néhányat megöltek, és egyre több öngyilkosságot elkövetett párttag nevééről szerzünk tudomást.

Csou: Megöltek néhányat?

Szkladán: Igen. Pontos számot nem tudok, de a szám egyre nő.

Csou: Biztosan van reakciós tevékenység.

Szkladán: Igen.

Csou: A múltban nem elég alaposan nyomták el az ellenforradalmat, ugye?

Szkladán: Igen.

Csou: Az ellenforradalom elnyomása idején nem mozgósították a tömegeket, nem úgy tettek, ahogyan azt a VIII. kongresszuson Lo Zsuj-csing elvtárs mondta,⁵¹ ugye?

Szkladán: Igen. Sok embert rehabilitáltunk.

Csou: Az értelmiségiek között is sok a rehabilitált ember?

Szkladán: Igen.

Csou: A régi értelmiségiek száma nem kevés?

Szkladán: A számuk nem kevés. Az értelmiség többségét alkotják.

Csou: A tudományos, oktatási és ipari intézményekben a régi értelmiség száma nem kevés, ugye?

Szkladán: Mind ott maradtak.

Csou: Végeztek ideológiai átnevelési munkát?

Szkladán: Megpróbáltuk.

Csou: Úgy, mint Kínában?

Szkladán: Nem. Csak meglehetősen felszínesen. Kiadtunk néhány érdemrendet, kitüntetést, így akartuk őket megnyerni, ideológiai nevelőmunkát keveset végeztünk.

Csou: Mi csak azután vettük elő az értelmiség kérdését, és hirdettük meg a „száz virág” irányvonalat, hogy lezajlott az ellenforradalmárokat elnyomó kampány és az ideológiai átnevelés.

Szkladán: Mi is sokszor felvetettük, hogy tanuljunk Kína tapasztalataiból, de most már késő.

Csou: Mi sem figyeltünk eléggé Önökre. Természetesen a mi tapasztalatainkat sem lehet rákényszeríteni másokra, másokra nem is alkalmazhatók teljesen. A múltban az Önök valós helyzetének megismerése és kutatása terén nagyon keveset tettünk.

Szkladán: Nem alkalmazhatók teljesen, de egymástól tanulhatunk. Kádár elvtárs nagyon szereti Ho Si Minh elvtárs hozzáállását, ő is el akarja tanulni Ho Si Minh elvtárs hozzáállását.

Csou: Ön régi párttag. Magyarországon hány régi párttag van?

Szkladán: Nem sok.

Csou: Mennyi van?

Szkladán: A földalatti mozgalom idejéből való párttag nem sok van. Például a szuhakállói szénbánya vidékén van sok munkás. Rákosi azt mondta, hogy ez a vidék a mi fellegvárunk. Ott a felszabadulás előtt a munkások 30–40 százaléka párttag volt, más vidékeken ez a szám csak 4–5 százalék volt. A felszabadulás után a szociáldemokrata párt tagjai többségben voltak. Amikor én Magyarország északi részén párttitkár voltam, azt a feladatot kaptam, hogy növeljük meg a pártot. Három év kemény munkával értük csak el, hogy a párttagjaink száma ezen a területen meghaladja a szociáldemokrata párt tagjainak létszámát. Ezen

51 Ld. Lo Zsuj-csing (a KKP KB tagja) beszédét az ellenforradalmi elemek elleni harc általános helyzetéről. Ld. Kína Kommunista Pártjának VIII. kongresszusa. 1956. szeptember 15–27. Rövidített jegyzőkönyv. Bp. 1956. 229–252.

a vidéken a két párt tagjainak összlétszámát tekintve mi 50–60 százalékot teszünk ki, ők 40–45 százalékot.

Csou: A két párt tagjainak milyen az aránya?

Szkladán: A két párt 1948-ban egyesült. Az egyesülés idején a kommunista párt tagsága 80 százalékot tett ki, a szociáldemokrata párté 20 százalékot. Ha hozzávesszük azokat a szociáldemokratákat, akik az egyesülés előtt léptek be a kommunista pártba, a szociáldemokraták aránya a Magyar Dolgozók Pártjának tagjai között 30 százalék.

Csou: Rendkívül nehéz időszak vár önökre.

Szkladán: Sajnos. Reméljük, hogy megtaláljuk a kiutat.

Csou: Nagyon nehéz lesz.

Szkladán: Igen. Személyes véleményem az, hogy a testvéri országok gazdasági téren nyújthatnának egy kis segítséget Magyarországnak, hogy elkerüljük, hogy Magyarország közvetlenül Amerikára hagyatkozzon. A múltban az [ország]építés során túl sok volt a beruházás, a nyugati országok felé a tartozásunk összege nagyon nagy.

Csou: Az, hogy gazdaságilag a Nyugat ellenőrzése érvényesül, csak az egyik kérdés. De ami még fontosabb, az a politika. El akarják hagyni a szocialista tábort, ki akarnak lépni a Varsói Szerződésből – ez veszélyes. Lehetnek olyan emberek, akik ez ellen vannak, a jövőben ezért újabb harcok lehetnek. A jövő nagyon nehéz. A kérdés az, hogy sikerül-e megszervezni az öntudatos embereket, és harcot folytatni a helyzet visszafordításáért. A kínai nép támogatja a magyar népet, a magyar párttagok demokráciáért, egyenlőségért, függetlenségért és szocializmusért folytatott harcát.

Szkladán: Köszönjük.

Csou: A szocializmusért harcoló nép és párttagság bízhat a kínai nép és párt támogatásában.

Szkladán: Köszönjük.

Csou: Holnap indul?

Szkladán: Holnapután. Vonattal megyek Moszkvába, Moszkvában megállok egy időre. Megvárom, hogyan alakul a helyzet. Már hét éve elhagytam a hazámat, nem túl jól ismerem a helyzetet. Jelenleg ugyan nagyon zavaros a helyzet, de minden erőnkkel harcolni fogunk.

Csou: Támogatom a véleményét.

Szkladán: A magyarországi kínai nagykövetségnek van valami nehézsége, amiben segítségre van szüksége?

Csou: A nagykövetség autóján levő zászlót az úgynevezett forradalmárok le tépték. Ez is egyfajta sovíniszta megnyilvánulás. De nem törődünk vele, azok nem képviselik a magyar népet.

Szkladán: A tömegben vannak igaz emberek, de vannak rossz emberek is. Elnézését kérem, hogy ilyen eset előfordult.

Csou: Ez apróság, a fontos az, hogy ne hagyják el a szocialista tábort.

Szkladán: Most épp azon dolgozunk, hogy meggyőzzük a nagykövetség munkatársait. Ők azt mondják, hogy nem akarják elvetni a szocializmust, de úgy vélik, hogy a forradalmi bizottság meg tudja oldani a problémáikat.

Csou: A forradalmi bizottság nem szocializmust akar, ők azt akarják, hogy Magyarország semleges legyen.

Szkladán: Az igaz emberek ezt felismerik.

Csou: Tovább kell dolgozni, nem szabad elveszíteni a reményt.

Szkladán: Igen. Továbbra is kitartóan kell dolgoznunk. Köszönöm a buzdítását.

Csou: A nehézségek idején is előre kell haladni, erőteljesen előre kell haladni.

Kapják: [Mao Ce-tung] Elnök, [Liu] Sao-csi, [Csou] En-laj (2), Csu Te, Csen Jün, [Teng] Hsziao-ping, Lin Piao, [Lin] Po-csü, [Tung] Pi-vu, Peng Csen, [Luo] Zsung-huan, Csen Ji, [Li] Fu-csun, [Peng] Tö-huaj, [Liu] Po-cseng, Ho Lung, [Li] Hszien-nien, [Csang] Ven-tien, [Lu] Ting-ji, [Csen] Po-ta, Kang Seng, [Po] Ji-po, [Vang] Csia-hsziang, [Tan] Csen-lin, Tan Cseng, [Huang] Ko-cseng, [Li] Hszüe-feng, Liu Lan-tao, [Jang] Sang-kun, [Hu] Csiao-mu, [Hszü] Csung-hszün, [Li] Ko-nung, [Lo] Zsuj-csing, [Je] Csi-csuang, [Liao] Cseng-cse, Irányító Bizottság, KB Propaganda Osztály, KB Nemzetközi Kapcsolatok Osztály, KB Ellenőrző Osztály, KB Katonai Bizottság Központi Hírszerzési Osztály, Belbiztonsági Minisztérium, Teng To, [Vu] Leng-hszü, miniszterhelyettesek (2), minisztersegéddek (2), Iroda (3), főosztályvezetők, osztályvezetők, irodavezetők, (továbbadni a helyetteseknek)

Készült: 74 példányban

VI.

A magyar Igazság⁵² című lap tévesen értelmezte nyilatkozatunkat⁵³

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

A magyar Igazság című lap harmadik⁵⁴ száma ma nagy betűkkel közölte: „Varsói hírek szerint Kína a szovjet hadsereg beavatkozását a magyar forradalomba imperialista agresszióknak tekinti.”⁵⁵ Úgy tűnik, hogy miután hallották a

52 Igazság: A forradalmi magyar honvédség és ifjúság lapja.

53 CSVT 109-01041-01.

54 Helyesen: nyolcadik. Az Igazság nov. 2-i számának címlapján megjelent egy Kína mellettünk c. írás, amely a TASZSZ jelentése alapján arról számol be, hogy a kínai kormánynyilatkozat szerint a „magyar nép követelései teljesen helyesek”.

55 A nagykövetségi jelentésben említett írás az Új Magyarország c. lap (a Petőfi Párt [Nemzeti Pártpárt] napilapja) 1956. nov. 2-i számának címlapján jelent meg: Kína imperialista agresszióknak tekinti a szovjet haderő beavatkozását a magyarországi forradalomba címmel. A rövid közlemény szövege: „Varsói értesülések szerint kínai illetékes politikai körökben kijelentették, hogy Kína imperialista agresszióknak tekinti a szovjet haderő beavatkozását a magyarországi forradalomba.”

tegnap esti rádióadásunkat,⁵⁶ az ellenforradalmárok szándékosan félreértelmezték, és rémhíreket terjesztettek, hogy így segítsék növelni a lendületüket. Részünkről szükséges-e véleményt nyilvánítani, és hogyan nyilvánítsunk véleményt? Gyors utasítást kérünk.

Magyarországi nagykövetség
november 2., 10 óra

beérkezett: [november] 4., 19:25, kinyomtatva: [november] 5., 0:55

VII.

A Nagy [Imre] és Hao [Tö-csing] nagykövet találkozásánál elhangzottak⁵⁷

A Külügyminisztériumnak és a Pártközpontnak:

Tegnap este tíz órakor az új magyar kormány, a Minisztertanács elnöke, Nagy magához hívatott. Jelen volt még Tildy államminiszter, Kovács mezőgazdasági⁵⁸ miniszter, a párt első titkára, Kádár, és a párt titkára, Losonczy. A velem való találkozás előtt és után, külön-külön fogadta a lengyel nagykövetet és a jugoszláv követet. Nagy a következőket mondta el:

Azért hívatam a Nagykövetet, mert a helyzet nagyon súlyos. A következőkben a jelenlegi helyzetet szeretném ismertetni:

A mostani esemény egy tragédia, amelyet a párt által a múltban elkövetett súlyos hibák okoztak. A párt által elkövetett gazdasági hibák vezettek a politikai feszültségekhez. Az események kezdetben a lengyel események miatt zajlottak, a békés tüntetéssel induló mozgalom kifejezte az emberek elégedetlenségét. Az, hogy ezt az elégedetlenségből fakadó forradalmat ellenforradalmi zavargásnak nevezték, csak kiélezte a helyzetet. Mi kommunisták vagyunk, szocialista demokráciát akarunk. (Tildy és Kovács magukról azt mondták, hogy ők nem kommunisták, de ők is a szocializmust akarják építeni.) A mozgalom célja nem más, mint hogy a népi demokrácia szellemisége igazán megvalósulhasson. Mivel a múltban elkövetett hibák nagyon súlyosak voltak – azt is mondhatjuk, hogy bűnök voltak –, a tüntetők ezért fogtak fegyvert. A Szovjetunió megjelenése és beavatkozása a fegyveres harcot a végletekig súlyosbította. A szovjet hadsereg tankokkal és más fegyverekkel beavatkozott. Ez vezetett oda, hogy az egész nép a Szovjetunió ellen fordult. Annak következtében, hogy a szovjet hadsereg bevonult Budapestre, és beavatkozott, a békés tüntetés kiszélesedett és fegyveres felkeléssé változott. A felkelők között volt a munkásság nagy része és a diákok legnagyobb része. Ők jelszavaikban függetlenséget követeltek. Itt kell hangsúlyozni, hogy a szovjet hadsereg beavatkozásának következtében számos kommunista is

⁵⁶ A kínai kormánynyilatkozatot a Zsenmin Zsipaó nov. 1-jei száma közölte.

⁵⁷ CSVT 109-01041-01.

⁵⁸ Kovács Béla földművelésügyi miniszter.

csatlakozott a felkelők mozgalmához. Természetesen ilyen súlyos helyzetben az ellenforradalmi, fasiszta elemek is mozgolódtak, de ezek csak nagyon kevesen vannak. Az összetételből és a deklarált célokból látható, hogy a felkelők legnagyobb többsége nem ellenforradalmár, és nem is fasiszta. Ez a felkelés áthatotta a teljes magyar népet. A felkelt nép egyként követeli, hogy a szovjet hadsereg vonuljon ki Magyarországról. Ez már az egész ország központi követelésévé vált. A szocialista demokrácia erejét jelentő munkásosztály már eljutott az általános sztrájk szakaszába. A jelszavuk: „Amíg a szovjet csapatok nem vonulnak ki, a munkások nem veszik fel a munkát.” Erre a súlyos helyzetre a magyar kormány már számtalanszor felhívta a szovjet illetékes hatóságok figyelmét. Mikojan és Szuszlov Magyarországon töltött néhány napot. Egész nap tárgyaltunk velük. Minden általunk megtett lépésről és intézkedésről tudnak. Az eseményekkel kapcsolatos véleményük és következtetések a mieinkkel megegyeznek. (Tildy közbevágva megjegyezte: Én Mikojannal tárgyaltam, Mikojannak és nekem teljesen megegyezett a véleményünk.) Most a súlyos problémák megoldásának egyetlen megoldása a szovjet csapatok kivonása. Nem szabtuk meg egy végső határidőt, csak tárgyaltunk. A szovjet kormány a kiadott nyilatkozatában említi, hogy hajlandó tárgyalni. A nyilatkozat arra is rámutat, hogy a szovjet hadsereg további maradása a helyzetet tovább súlyosbíthatja. A helyzet azonban nem ilyen irányba fejlődik. Tegnap délutántól egészen mostanáig a helyzet azt mutatja, hogy a szovjet hadsereg nemhogy nem kezdte meg a kivonulást, hanem éppen ellenkezőleg, két új páncélos hadosztállyal erősített. Repülőgépről figyeljük a csapatmozgásokat, információink bizonyíthatók. Ezért ma hívtam a szovjet nagykövetet, és értesítettem a helyzetről, megmutattam neki a részletes anyagokat, és tiltakoztam a szovjet kormánynál. Az nem elfogadható, hogy nem értesítik a [magyar] kormányt, és önhatalmúlag megkezdik csapataik bejuttatását az ország határain belülre. Ráadásul ez sérti a magyar kormány és Mikojan tárgyalásain született megállapodást, és ellenkezik a szovjet kormány nyilatkozatával. Az egész ország nagyon feszült emiatt. Ha a szovjet csapatok bejönnek, a jelenlegi kormány megy, kitör az ellenforradalom véres háborúja, nem lesz más. Minden lehetőséget meg akarunk ragadni, hogy megakadályozzuk egy ilyen senki által nem kívánt tragédia bekövetkeztét. Mi kommunisták vagyunk, a kabinet fele kommunista, a Minisztertanács elnöke kommunista, mind a szocializmust akarjuk építeni. De mostanra a helyzet ilyen súlyossá vált. Hogy végül is milyen okok vezettek minket ilyen lépés meghozataláig, a szovjet nagykövet nem válaszolt erre a kérdésre... (Innen hiányzik egy rész – a rádiós megjegyzése.)

Nincs más választásunk, mint hogy ezt a kérdést az ENSZ elé terjesztjük megtárgyalásra, azonnal kilépünk a Varsói Szerződésből, bejelentjük a semlegességet, és felkérjük a négy nagyhatalmat (köztük a Szovjetuniót) annak biztosítására. A szovjet nagykövet beleegyezett, hogy a tiltakozást sürgősen eljuttatja a kormányának, és amint lehet, azonnal válaszol. Öt óra elteltével, délután háromkor a szovjet nagykövet válasza a következő volt: (1) A Szovjetunió megerősítette, hogy tiszteletben tartja a kormánynyilatkozatban megfogalmazott elveket; (2) A szovjet hadsereg erőösszpontosításának és csapatmozgásainak célja,

hogy teljesítse a nyilatkozatban megfogalmazott feladatot (Nagy hozzátette: ezt a pontot az ember nem érti); (3) Egyetért azzal, hogy a szovjet hadsereg állomásoztatásának kérdéséről tárgyalást folytassunk; (4) Azt kérik, hogy a magyar fél tegyen javaslatot a tárgyalás helyére és a tárgyalók személyére. Ez nem válasz, hanem csak időhúzás, semmi több. A szovjet csapatok bejöttek-e az országba, vagy nem? Erre miért nem kaptunk választ? A szovjet hadsereg tankjai Budapesttől már csak hatvan kilométerre vannak. Egyrészt Miskolc felől jönnek, egy másik részük Jugoszlávia felé megy. Magyarországon három tankhadosztály van, amelyek egyenesen Budapest felé tartanak. Mostanra az ország minden repülőterét elfoglalták a szovjet páncélosegységek. Ez tervezett szovjet katonai támadás. Hogy mindez a szovjet állampolgárok evakuálásának biztosítása érdekében történne, nem hihető.

A legfrissebb jelentések szerint a szovjet nehézbombázók és szállító repülőgépek folyamatosan érkeznek a magyar repterekre. A súlyos helyzetről beszámoltunk a szovjet nagykövetnek. A szovjet nagykövet azt javasolta, hogy hozunk létre magyar–szovjet vegyes bizottságot, és az folytasson vizsgálatot. Ez csak időhúzás. A magyar–szovjet barátságért mi már nagyon nagy áldozatokat hoztunk. A mostani események sem vethetnek véget Magyarországnak és a Szovjetunió barátságának. A mi feladatunk az, hogy megvalósítsuk a nép akaratát. Ez a súlyos helyzet nincs hasznára sem Magyarországnak, sem a Szovjetunióknak, sem a világbékének. Ha a szovjet hadsereg nem vonul ki, azzal a szovjet külpolitika nagy hibát követne el. Ezt a hibát nem lehet majd kijavítani. Mi a jelenlegi nehéz körülmények között átszerveztük a pártunkat, kitartunk a szocializmus... (innen hiányzik egy rész – a külügyi rádiós megjegyzése) és felterjesztjük az ENSZ elé. Amennyiben a szovjet hadsereg azonnal kivonul, azonnal visszavonjuk az ENSZ-nek benyújtott panaszunkat. A helyzet rendkívül súlyos, és külön azért értesítettem Nagykövet Elvtársat, hogy arra kérem, a lehető leggyorsabban értesítse a Kínai Népköztársaság kormányát, Mao Ce-tung és Csou En-laj elvtársat. Tekintettel a jelenlegi helyzetre, lehet, hogy Kína tud valamit segíteni.

Végül Tildy azt mondta: A szovjet hadsereg beavatkozását az előző kormány kérte, mi azt követeljük, hogy a szovjet hadsereg távozzon. Azt követeljük, hogy a szovjet csapatok tárgyalásos úton történő kivonásával megteremthető legyen Magyarország békéje. Tegnap délutánig erre megvolt a remény. Tegnap délután óta azonban a helyzet ismét megváltozott. Követeléseinket nem személyes érdekektől vezérelve terjesztettük elő, hanem azért, mert mélyen átérezzük annak a súlyos felelősségét, hogy megmentsük a nemzetet. A világ szintén ezt követeli. Ha mi nem ezt követelnénk, a nép azért szidna minket, mert árulók vagyunk. Ilyen helyzet, hogy az ország annyira egységes legyen, mint most, korábban nem volt. A pékeken kívül a munkásság egésze kitartóan sztrájkol. Ez a kőkemény igazság, ami azt bizonyítja, hogy ez a súlyos helyzet nem fenntartható. Már elmondtam, hogy ha Magyarországon béke lesz, a szovjet hadsereg kivonult, azonnal Moszkvába megyek tárgyalni. Nem vagyok kommunista, de demokrata vagyok, és a szocializmust akarom építeni. Mi enyhíteni akarjuk a jelenlegi állapotot. A magyar nemzetet attól függően éri szerencsétlenség, hogy a

szovjet csapatok kivonulnak-e, vagy nem. Korábban voltam elnök, a Rákosi-kormány bebörtönzött, nyolc év után csak most szabadultam. Most mindegy, hogy mi megyünk vagy mások jönnek, a szovjet hadsereg bevonulása a helyzetet megromtja, és az egész nép ellenségként tekint rájuk. Végül a nagykövet beleegyezett, hogy azonnal jelent a kormánynak.

Az események jellegéről követségünk már számos dolgot jelentett, de arról, hogy a szovjet hadsereg valóban újabb csapatokat küldött Magyarországra, semmit sem tudunk.

Magyarországi nagykövetség
november 2., 2 óra
beérkezett: [november] 4., 18:10, kinyomtatva: [november] 5., 7:55

VIII.

A Magyarországgal szembeni viselkedésről⁵⁹

A magyarországi nagykövetségnek:

Október 28-i táviratukat megkaptuk.

(1) [Október] 22-től 31-ig a követségtől összesen 48 táviratot kaptunk (néhány távirat késve érkezett). Helyes, hogy különböző módokon jelentik haza az eseményeket.

(2) Jelenleg a magyarországi helyzet meglehetősen bonyolult, kifelé a „sok figyelés, kevés beszéd” szerint kell viselkedni, nem kell könnyelműen véleményt nyilvánítani. A nagykövetségi dolgozók fokozzák az éberséget, legyenek nyugodtak és óvatosak, keveset menjenek ki, korlátozni kell a mozgást.

(3) Ha a testvéri országok nagykövetségeinek van közös tevékenységük, abban részt vehetnek. A lengyel nagykövetség javaslatával kapcsolatban, hogy gratuláljanak az új kormánynak, először meg kell ismerni a Szovjetunió és a többi testvéri ország nagykövetségeinek álláspontját, nem szabad egyedül Lengyelországgal közösen cselekedni.

(4) A többi szocialista országgal fenntartott barátság és együttműködés alapjainak megerősítéséről szóló szovjet nyilatkozatról kormányunk már kiadott egy nyilatkozatot. Kifelé eszerint kell véleményt nyilvánítani.

(5) Kérjük, folytassák az anyaggyűjtést az új kormány tagjainak politikai hátteréről, a pártok tevékenységéről és javaslatairól, és jelentsék a minisztériumnak.

(6) Hszie Fengnek most nem kell hazajönnie.⁶⁰

Külügyminisztérium
1956. november 2.

Az Irodába érkezett: november 1., kiadva: [november] 2., 10:00,
kódolva elküldve: [november] 2., 16:30

⁵⁹ CSVT 109-01041-01.

⁶⁰ Korábban felmerült, hogy Hszie Feng tanácsos utazzon haza, és személyesen számoljon be a pekingi vezetésnek a magyarországi eseményekről.

IX.

Részlet a budapesti Kínai Nagykövetség 1956-os éves összefoglalójából és az 1957-es munkaterv felterjesztéséből⁶¹

[...] A nagykövetség munkájának kérdése az ellenforradalmi zavargások idején:

Amint az események megkezdődtek, a munkakörülmények és a munkafeltételek alapvetően megváltoztak. A nehézségek nagyok voltak. Ugyanakkor egyrészt még nagyobb szükség volt arra, hogy kövessük az események fejlődését, és gyorsan jelentsünk a központnak, másrészt teljes készségben kellett lennünk, hogy kivédjük az ellenforradalom támadását, megőrizzük a titkosságot, és biztosítsuk a biztonságot.

A zűrzavaros helyzetben az események nagyon gyorsan változtak, a találkozók lehetősége és a [magyar hivatalos szervekkel való] személyes kapcsolattartás megszakadt, újsághoz sem könnyen jutottunk hozzá, Kínával táviratkapcsolat nem volt. Ezért, hogy azonnal kézben tartsuk a helyzetet, és gyorsan tudjunk haza jelenteni, a pártbizottság azonnal éjjel-nappali szolgálatot rendelt el, és minden lehető megtett, például külön éjjel-nappali szolgálatot teljesítő rádiófigyelést vezetett be, telefonon a testvéri országok nagykövetségeivel és bizonyos magyar emberekkel kapcsolatban volt, embert küldött az utcákra, hogy újságot szerezzen stb., hogy kézben tudjuk tartani az eseményeket. A pártbizottság azonnal ülésezett, és azonnal megírta a jelentéseket. Amikor a Távirati Iroda és a Posta adása leállt, a [magyar] Külügyminisztériumon és a kínai [magyar] nagykövetségen keresztül juttattuk haza a jelentéseket. Volt olyan jelentés, amelyet kétszer is elküldtünk, hogy elkerüljük a hírvéstést. Az események utáni vizsgálat megállapította, hogy habár minden táviratunk el lett küldve a központnak, de bizonyosan volt olyan, amelyik későn érkezett meg, különösen az október 30-a körül elküldött jelentések, mivel akkor az összes táviróeszköz néhány napra leállt, és a szovjeteken és a csehszlovákokon keresztül küldött jelentések sebessége lassabb volt. Volt olyan jelentés, amely csak nyolcnapos késéssel érkezett meg. Ez tanulságul szolgál arra vonatkozóan, hogy milyen következményekkel jár, ha sürgős esetekben nincs saját rádiókészülékünk.

Minden Magyarországgal kapcsolatos Zsenmin Zsipao szerkesztőségi cikket angolul vagy oroszul eljuttattunk a magyar párt és kormány illetékeseihez és a testvéri országok nagykövetségeihez, így hozva tudomásukra hazánk álláspontját és véleményét a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. Ily módon elmélyítettük és kiszélesítettük a befolyásunkat. A magyar vezetők visszajelzéseiből ítélve ez számukra éppen a megfelelő időben érkezett segítő hatással volt.

Az ellenforradalom tombolása és a fehérterror napjaiban a nagykövetség autójával, a nagykövetség munkatársaival és az ösztöndíjas diákokkal szemben

61 A magyarországi nagykövetség 1956-os éves összefoglalója és az 1957-es munkaterv felterjesztése (1957. jan. 18.), ill. a külügyminisztérium jelentést elfogadó válasza (1957. máj. 9.) 1957. 1. 28–5. 9. (18 oldal.) Ld. CSVT 109-01037-01 (1).

az utcákon történtek incidensek, a magyar ellenforradalmi megmozdulások idején a nagykövetség előtt szolgálatot teljesítő reakciós rendőr figyelte a mozgásunkat, és megfenyegette a követséget. Úgy véltük, hogy nagy annak a veszélye, hogy az ellenforradalmárok betörjenek a nagykövetségre, ezért szigorúan és minden részletre kiterjedően alkalmaztuk a Külügyminisztérium utasítását, amely azt irányozta elő, hogy „nyugodtan, toleránsan, óvatosan és felkészülten” viselkedjünk, valamint erre oktattuk a teljes munkatársi gárdát és az ösztöndíjas diákokat. Tervszerűen, lépésről lépésre hajtottuk végre az intézkedéseket, elégettük a titkos iratokat és táviratokat, elrendeltük, hogy engedély nélkül nem lehet elhagyni az épületet, nem lehet vitatkozni, ha az ellenség inzultál minket, nem szabad a kicsi miatt elveszíteni a nagyot, ellen kell állni a félelemkeltésnek, ellen kell állni az izgatásnak. Ezzel egy időben megszerveztük az éjjel-nappali őrszolgálatot, védtük az ajtókat, felírtuk az összes nem rendőrségi telefonszámot, és megakadályoztuk, hogy az ellenforradalmárok betörjenek. A szovjet hadsereg városba érkezését megelőző napon, mivel úgy gondoltuk, hogy az utcai harcok biztosan súlyosak lesznek, az összes ösztöndíjas diákot berendeltük a nagykövetségre, hogy megóvjuk őket a sérüléstől. Összefoglalva, az incidens idején minden elvtárs összefogására alapozva, aktív munkával, magas fokú szervezettséggel és fegyelemmel reagáltunk a súlyos helyzetre, és alapvetően teljesítettük a feladatunkat, megőriztük a biztonságot.

Külföldi környezetben ilyen súlyos eseményt átélni, ez minden elvtárs számára edzéseként és vizsgaként is szolgált. Volt néhány nagykövetségi elvtárs – különösen az ösztöndíjas diák elvtársak egy része –, aki bizonyos fokú félelmet mutatott, és erre való hivatkozással azt kérte, hogy tanulmányait a Szovjetunióban vagy Csehszlovákiában folytathassa, vagy hogy hazatérhessen. Jó néhány elvtárs nem látta világosan a magyar gondolkodásmódot és lelkiállapotot, de alapos kritika után már nagy javulást mutatnak, habár még nem teljesen győzték le [hibás nézeteiket] [...]

Magyarországi nagykövetség
1957. január 28.

PÉTER VÁMOS

“MUCH LISTENING, LITTLE SPEAKING”
CHINESE FOREIGN MINISTRY DOCUMENTS,
23 OCTOBER–4 NOVEMBER 1956

For half a century, debate has raged over the nature of China's role in influencing Soviet decision-making concerning the armed suppression of the Hungarian Revolution. The key question, why Khrushchev and the party leadership changed their opinion from the 30th to the 31st of October has still to this day not been satisfactorily answered. The external reasons – the change in the international situation and the Suez crisis, as well as struggles within the Soviet party, namely that Khrushchev wanted to defend his leadership against internal opposition – all played a part in the turnaround. There still remains, however, no decisive proof of the Chinese role in this.

The author argues that the Chinese claim that the Soviets changed their minds under pressure from the Chinese and decided in favor of the second intervention, is a construction that came into existence only in the early 1960s. The Chinese line of argument, namely that Mao Zedong, having realized the true “counter-revolutionary” character of the Hungarian events, had changed his opinion in the last days of October, and tried to exert his influence in order to persuade the apparently weak Khrushchev to bring in Soviet troops, and from 4 November gave every support to the Kádár government, is nothing else but an attempt to cover up the fact that the Chinese merely conformed to the Soviets’ decisions, because Mao, for whom learning from the Hungarian events and drawing conclusions in relation to China’s domestic situation was of primary importance, did not feel the time yet right for an open confrontation with Moscow. However, because the first notable clash between Soviet and Chinese party leaders was over the question of military intervention in Hungary, differences of opinion were amplified during the souring of Sino–Soviet relations in the 1960s.

In May of 2006, documents relating to the 1956 Polish and Hungarian events at the archives of the Chinese Foreign Ministry were opened up, mostly telegrams and reports from the Chinese Embassy in Budapest. The documents published here are of great significance.

First, the fact that the Chinese archives are being opened up is a great step forward compared to the almost complete restriction of information to date. Newly available Chinese documents, even if they do not provide decisive facts, shed more light on the existing picture, and enrich our knowledge with newer details. From November 1956 onwards, China played a decisive role in the consolidation of the Kádár government, and Ambassador Hao Deqing was in close contact with János Kádár who regularly requested the Chinese diplomat’s opinion on certain questions of domestic and international politics. In light of the above, it is important to know how the staff of the Chinese embassy in Budapest surmised the situation after 23 October, and what they reported to Beijing. It also emerges from these reports how well the embassy was informed, and from which sources they gleaned information. Chinese diplomatic records also counteract the notion of the Chinese role, in reporting that the Chinese ambassador in Budapest knew nothing of Moscow’s decision, and only learned of Soviet intervention preparations from Imre Nagy.

What is entirely new, and should not be trivialized, is the fact that, because the Chinese Embassy in Budapest did not possess a radio transmitter-receiver, and had no secure telegram connection with Beijing during the last days of October, the Ambassador’s messages only arrived in Mao’s hands a few days later. Between 28 and 31 October, Beijing received no communication from the Embassy in Budapest.